

Afbeelding VII: Vlnr : Het schild zoals gevonden op het grafmonument van Hugo II, ernaast een lelierad op een schild van sabel en een hoofd van zilver en daarnaast een schild van sabel op een hoofd van zilver, zoals nog steeds wordt gebruikt door de familie Vilain.

Samenvattend voor dit eerste deel kunnen we reeds enkele conclusies maken aangaande de determinering en datering van het grafmonument. Als we de typologie van Valentin Vermeersch volgen, hoort dit beeld tot de vrijstaande tombes. Dergelijke grafmonumenten waren voorbehouden voor stichtende leden, weldoeners of hooggeplaatste personen. Het grondige onderzoekswerk van voornamelijk Henri Nowé, bracht verschillende interessante bevindingen aan het licht. Op basis van stijlkenmerken kon het beeld gedateerd worden in het begin van de 13de eeuw. Hierbij draagt de niet geïdentificeerde figuur een wapenschild dat mogelijks verwijst naar de burggraven van Gent. Verschillende elementen duwden het onderzoek vervolgens in de richting van de burggraven van Gent. Doorheen het onderzoek kwamen we te weten dat op de site waar dit grafmonument gevonden werd, tot 1579 de abdij van Nieuwenbos stond. Alhoewel deze locatie nu op het grondgebied Melle ligt, behoorde dit tot het einde van de 19de eeuw tot het grondgebied Heusden. De burggraven van Gent hadden, zeker vanaf de 13de eeuw, hun residentie in Heusden. Er bestond, zeker vanaf Hugo II, een intense (familiale) band tussen de abdij van Nieuwenbos en de Gentse burggraven. Daarenboven is er een geschreven document waarbij Hugo III in 1246 de gisant van zijn vader laat verplaatsen naar de plaats waar het beeld gevonden is. Rekening houdende met al deze elementen wijst alles er dan ook op dat het hier om het grafmonument van Hugo II moet gaan.

II : Wanneer en in welke context verdween het grafmonument onder de grond?

Een belangrijk vraagstuk blijft natuurlijk waarom dit loodzware beeld onder de grond terecht kwam en vervolgens vergeten werd voor honderden jaren. Vermoedelijk staat de reden voor het begraven van dit beeld in relatie met de gebeurtenissen in de Gentse regio aan het einde van de 16de eeuw. In deze periode vernielden protestanten in de Lage Landen op grote schaal kerkelijk bezit. De voedingsbodemp voor dit geweld moeten we zoeken in een samenloop van politieke, economische, religieuze en sociale spanningen, die in deze periode een ontlading vonden. De veronderstelling gaat dan ook dat religieberoerten aan het einde van de eeuw de reden zijn dat het beeld verdween onder de grond. De religieuzen van Nieuwenbos wilden het beeld voor vernieling vrijwaren en begroeven het op hun domein.

Het precieze tijdstip voor het veiligstellen van dit beeld is echter moeilijk te achterhalen. Er zijn geen geschreven bronnen die over dit feit verhalen. We kunnen echter wel afleiden dat dit moment ergens tussen 1566 en 1578 moet gelegen hebben. Hierbij is 1566 het zogenaamde 'wonderjaar' waarbij de religieuze storm losbrak. Eind augustus van dat jaar werden in Gent kerken en kloosters verwoest, kunstwerken vernietigd en al wat ook maar iets te maken had met katholiek geloof kapotgemaakt. Het is bekend dat velen de bui al voelden hangen. Verschillende geestelijken brachten dan ook al vanaf 1566, voor het uitbreken van de volkswuede, de meest kostbare bezittingen van hun kerken in veiligheid. Dankzij deze voorzienigheid bleef bijvoorbeeld het Lam Gods gespaard van vernieling. Op het moment van het uitbreken van het geweld, zat dit schilderij immers al veilig verstopt in de toren van Sint-Baafs. Andere kunstwerken, zoals twee panelen van de Vlaamse Primitief Hugo van der Goes in de karmelietenkerk in de Lange Steenstraat, werden stuk gereten.⁵⁴ Het is dus best mogelijk dat het grafmonument al sinds 1566 veilig onder de grond zat.

Daarnaast is ook de periode tussen 1577 en 1584 van belang. Dit is de periode waarin Gent een Calvinistische Republiek was. Kenmerkend voor dit bewind was een vijandige houding tegenover de clerus en hun bezittingen, wat opnieuw resulteerde in vernielingen en plunderingen. Eind juli 1578 werden de religieuzen van Nonnenbos verjaagd en werd de abdij leeggeroofd. In 1579 werden de gebouwen grotendeels vernield.⁵⁵ Na de vernieling werd het klooster afgebroken, waarbij de bouwstoffen van het complex ter beschikking werden gesteld aan de bewoners van de streek.⁵⁶ Het beeld moet dus zeker al voor 1578 onder de grond gezeten hebben. Ook door het centrum van Gent trok in deze periode een golf van vernietiging. Tekenend voor deze periode waren massale vernielingen aangericht aan de kerken en het verwijderen van alle Mariabeelden op de straathoeken.

---

⁵⁴ Cloet. M, Het bisdom Gent. Vier eeuwen geschiedenis, Gent, 1991, p. 47.

⁵⁵ Van Schelden. B, De Gentse stadsmagistraat tijdens de calvinistische Republiek (1577-1584), Gent, 2010, p. 57. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling – promotor prof. dr. Anne-Laure Van Bruaene).

⁵⁶ De Baets. A, Opgravingen, p. 4.

Afbeelding VIII: Schilderij van Dirk van Delen uit 1630. Het geeft een impressie van de Beeldenstorm.

III : Het skelet van Hugo II in Melle?

Tussen het jaar 1946 en 1957 werden regelmatig graven opgegraven in de boomgaard van de Rijktuinbouwschool in Melle. Voor de bewerkers van het land was het dan ook snel duidelijk dat hier het kerkhof moet gelegen hebben van het in 1579 vernielde klooster van Nonnenbos. In deze periode werden een twintigtal graven, enkele grafstenen en natuurlijk onze gisant opgegraven. Opvallend was dat in één van de graven een skelet lag dat een dolk als grafgift had. Daarnaast had één van de graven een tongewelf met polychrome wanden. Bij nog een ander graf lag een stenen Grieks kruis onder de schedel van de overledene. In deze tijd stond de archeologie in onze streken echter nog in zijn kinderschoenen. Er werd dan ook amper onderzoek gevoerd naar deze vondsten en door de verschillende ingrepen in de bodem werd deze site onherroepelijk verstoord. Buiten enkele foto's, zijn er dan ook jammer genoeg geen verslagen of aantekeningen bewaard gebleven voor deze periode. Een

kleine vermelding in het werk van Cyriel Vleeschouwers is de enige bron die voor deze periode te vinden is.⁵⁷

In februari 1972 voerden leden van de pas opgerichte Heemkundige Vereniging De Gonde opnieuw onderzoek uit in de boomgaard van de tuinbouwschool te Melle. De aanleiding hiervoor was dat leerlingen van deze tuinbouwschool deze vereniging alarmeerden dat er tijdens het spitten kloostermoppen en skeletresten waren gevonden.⁵⁸ Na deze berichten werd onder leiding van de toenmalige schepen, August De Baets (BSP), beslist om een gezelschap amateur- archeologen samen te stellen om de situatie ter plaatse te bekijken. Van deze werkzaamheden zijn er amper bronnen voor handen, op een verslag uit 1982 na.⁵⁹ Aangezien dit verslag soms onvoldoende is om de feiten goed in kaart te brengen, werd deze informatie aangevuld met een interview met Ginette Desmet. Deze dame was aanwezig bij de opgravingen van 1972.

Het gevoerde onderzoek bracht naast een hele hoop keramiekvondsten, skeletten en gedeeltelijk vernietigde grafkelders. Deze grafkelders bevatten meerdere bijzettingen. Ook de andere graven toonden sporen van verstoring door nieuwe begravingen. Er werden in totaal een twintigtal skeletten blootgelegd. Vermoedelijk moet deze vind- en begraafplaats, ook gezien de vondst van kloostermoppen, dan ook gesitueerd worden onder de verdwenen kerk of toch in de onmiddellijke nabijheid hiervan. Bijna alle skeletten lagen hierbij in dezelfde houding : de armen gekruist over het bekken en de benen gestrekt naast elkaar. Daarnaast hadden deze allen een west-oost oriëntering. Eén skelet vormde hierop een uitzondering. De schedel van dit zwaar verteerde geraamte lag volledig naar links gekeerd. De linker bovenarm lag tegen de kistwand aangedrukt en de onderbenen lagen dicht naast elkaar met schuin naar rechts opgetrokken knieën. Aangezien het skelet opvallend fijne en dunne beenderen had, was het al snel duidelijk dat dit het overblijfsel van een vrouw moest zijn. Bij alle skeletten ging het om kistbegravingen. Een drietal kisten hadden ijzeren hoekbeslagen. Wat direct opviel was het overvloedige ijzerbeslag dat op de kist van het afwijkende skelet aanwezig was.⁶⁰ We kunnen vermoeden dat het hier om het stoffelijk overschot van een belangrijk persoon moet gaan. Het blijft echter gissen naar wie zijn skelet dit precies is.

Tijdens de opgravingen van februari 1972 werd nog een ander opvallend skelet gevonden. Deze zou later de bijnaam Hugo de XXXVle krijgen. Ginette Desmet, die er bij was op deze zwaar bewolkte zaterdag op 12 februari, herinnert zich nog waarom dit skelet direct opviel. Terwijl de meeste skeletten de tand des tijds niet zo goed overleefd hadden, was dit skelet in een zeer goede staat. Het was een zeer robuust skelet, waardoor er gedacht werd aan een

---

⁵⁷ Vleeschouwers. C, Een eeuw geschiedenis, pp. 3-4.

⁵⁸ Kloostermoppen of monniksstenen zijn middeleeuwse bakstenen. Deze waren veel groter dan de huidige bakstenen en werden vooral gebruikt in kloosters, kerken en kastelen. Na de vernieling van het klooster werden de puinen gebruikt als steengroeve.

⁵⁹ De Baets. A, Opgravingen, p. 98.

⁶⁰ De Baets. A, Opgravingen, pp. 20-21.

mannenskelet. Als we in gedachten houden dat dit de begraafplaats van een vrouwenklooster is, dan is dit toch wel opvallend. Daarnaast was de grondlaag boven dit skelet niet verstoord. Opvallend, aangezien de andere graven veelal verstoord waren en doorsneden door andere bijzettingen. Het is mogelijk dat dit graf simpelweg het geluk heeft gehad niet verstoord te worden. Het kan natuurlijk ook dat een duidelijke hindernis, zoals een grafmonument, ervoor zorgde dat er geen verstoringen konden plaatsvinden. Ginette De Smet en andere onderzoekers waren er die dag dan ook van overtuigd dat ze een speciale vondst hadden gedaan. Het vermoeden rees dat dit 'afwijkende' skelet wel eens het stoffelijk overschot van Hugo II zou kunnen zijn. Deze knokige vondst kreeg dan ook een plaatsje in de kelder van het gemeentelijk museum.⁶¹

Afbeelding IX: Foto uit de jaren '70 met het skelet van 'Hugo XXXVI in typische houding : de armen gekruist over het bekken en de benen gestrekt naast elkaar. Opvallend is hoe intact het skelet is en hoe ongeschonden de aardlaag boven de begraaving is. Bron : Heemkundige vereniging De Gonde.

Veertig jaar later, in 2013, werd dit skelet onderzocht door archeologe-antropologe Marit Vandenbruaene. Op basis van een gestandaardiseerde procedure van het Agentschap

---

⁶¹ Bron : interview met mevrouw Ginette Desmet in januari 2016.

Onroerend Erfgoed werd dit onderzoek uitgevoerd.⁶² Om de ouderdom van het skelet te bepalen werd een beroep gedaan op een C-14 datering, uitgevoerd met medewerking van het K.I.K.⁶³ Het onderzoek van Vandenbruaene bracht heel wat interessante zaken aan het licht. Op te merken valt echter dat het gevonden skelet niet volledig was en dat er dus sprake kan zijn van *post mortem* beschadiging en breuken verspreid over het skelet. Zo ontbraken er vele kleine beenderen zoals het tongbeen, het staartbeen, en vooral beentjes van de handen en voeten zoals vinger- en teenkootjes, alsook de vier onderste snijtanden zaten niet meer in de tandkas. Er lag ook een extra linker middelvoetsbeen bij de linker voet afkomstig van een ander individu. Verder toonde het skelet aan dat het om een man ging. Mannelijk op basis van een robuust beendergestel, hoekige en typische schedelkenmerken en een lang smal bekken. De skeletleeftijd lag tussen de 34 en de 40 jaar. Zijn wervelkolom vertoonde reeds degeneratieve artroses maar de grote gewrichten van de schouder en de heup bevatten weinig slijtages, wat wijst op een jongere leeftijd. De lengte van het dijbeen correleerde hier omgerekend met een lichaamslengte van 1 meter 68, een niet zo kleine gestalte voor deze tijd. Dit stond waarschijnlijk in relatie met een goede gezondheid typisch voor de hogere sociale klasse. Verschillende elementen zouden we kunnen interpreteren als een spoor dat leidt naar het lichaam van Hugo II. Het feit dat het om een man gaat van goede gezondheid en dus van hogere komaf. De onverstoorde grondlaag in tegenstelling tot de versterking van het graf zelf kan er dan weer op wijzen dat het skelet ooit vervoerd is geweest. Hierbij konden sommige onderdelen blijven liggen zijn en kan het skelet zich op de nieuwe locatie vermengd hebben met andere elementen. Voegen we hier het element aan toe dat dit lijkt op nog geen 50 meter werd gevonden van de gisant van Hugo II en onze zaak lijkt geklonken. We mogen echter niet te voorbarige conclusies trekken op basis van dit onderzoek.

De ouderdom van het skelet werd via een C-14 datering door het K.I.K. bepaald tussen 1280 en 1330. Uit deze gegevens zouden we direct kunnen concluderen dat dit skelet niet het stoffelijk overschot van Hugo II kan zijn, aangezien deze burggraaf overleden is in 1232. Het is echt niet zeker of deze datering helemaal betrouwbaar is. Zo wijst Marit Vandenbruaene er op dat het bijvoorbeeld mogelijk is dat de metingen van de waarden van het bot beïnvloed werden door een specifiek dieet van het individu. We mogen dit skelet dus niet meteen wegzetten als zijnde te jong om Hugo II te zijn. Om uitsluitel te hebben zou een DNA analyse kunnen uitgevoerd worden. Zo zou men een stukje dik bot (bijv. van het achterhoofdsbeen schedel of van het dijbeen) en een tand van dit skelet kunnen vergelijken met stalen van een ander skelet van een nazaat om verwantschap te kunnen staven. Maar ook hier zijn er moeilijkheden. Er is altijd het probleem van contaminatie (vervuiling door

---

⁶² Quintelier, K., Vandenbruaene M. & Watzeels S. (2012). A capite ad calcem. Protocol voor het macroscopisch morfologisch en metrisch onderzoek van niet-verbrand, menselijk skeletmateriaal, aangehouden binnen het agentschap Onroerend Erfgoed, *Relicta* 9, 263-284.

⁶³ K.I.K. staat voor het 'Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium'.
<http://www.kikirpa.be/NL/1/1/Home.htm>

begraving en bewaring), naar het zoeken van een geschikte erfgenaam en de totale kostprijs van een dergelijk onderzoek.⁶⁴

Besluit

De bovenstaande analyse toonde eerst en vooral de noodzaak aan van een *status quaestionis* omtrent het grafmonument van Hugo II in zijn ruimere context. Ondanks het feit dat de vondst van deze gisant in 1948 minstens exceptioneel is te noemen, is het onderwerp onderbelicht in de literatuur. De bestaande studies zijn hierbij te beperkt en gedateerd. Zo beperken deze studies zich tot een beschrijving van het grafmonument en maken ze geen koppeling met de vondsten die later gedaan werden op het terrein. Dit is een belangrijke piste die niet benut werd, aangezien de vondsten op het terrein mogelijks een verband hebben met het grafmonument. Daarnaast is het onderzoek dat gebeurd is zeer fragmentarisch. Hierdoor is de ruimere context van de beschreven geschiedenissen onderbelicht. De weinige literatuur die bestaat omtrent dit thema is dus te beperkt, te fragmentarisch en gedateerd. Dit onderzoek had dan ook in de eerste plaats de ambitie om een overzichtswerk te zijn dat de verschillende gebeurtenissen samenbrengt in een groter geheel. Dit onderzoek wil voor andere vorsers een inleiding tot het onderzoek naar dit thema zijn.

Deze bijdrage bracht in de eerste plaats een overzicht van de verschillende bronnen en onderzoeken over dit onderwerp. Dit overzicht op zich is nieuw. Doorheen het onderzoek gingen we na wat er al geschreven is over de verschillende onderwerpen. Hierbij werden, beginnend bij het pionierswerk van Henri Nowé, de bestaande bronnen over het onderwerp op kritische wijze geëvalueerd en werd een juxtapositie van deze verschillende bronnen gemaakt. Tevens werd aangegeven welke stukken in de geschiedenis nog onderbelicht zijn. Hiaten in het onderzoek werden zo goed als mogelijk aangevuld. Hierbij werd bijvoorbeeld beroep gedaan op interviews. Hoewel deze bijdrage vooral een literatuuronderzoek vormde, werd waar mogelijk, beroep gedaan op de originele bronnen.

Daarnaast bestond het belang van deze bijdrage vooral in het samenbrengen van de verschillende gebeurtenissen in een ruimer kader. Aan de hand van de casus van de graftombe van Hugo II werd zo een “tranche de vie” geschetst van bepaalde aspecten van de 13de eeuwse maatschappij in Vlaanderen en meer bepaald rond Gent. Zo werd het systeem van burggraven toegelicht, het ontstaan van de abdijen van Ten Bossche, werd het belang van heraldiek aangereikt en werd een licht geworpen op de toen geldende machtsposities

---

⁶⁴ De resultaten van deze studie zijn niet gepubliceerd. In het Heemkundige blad ‘De Gonde’ verscheen wel een samenvatting van deze resultaten. Deze summiere informatie werd aangevuld aan de hand van een interview met Marit Vandenbruaene in maart 2016. Heemkundige bron: Vandenbruaene, M. en Olsen, J : Het skelet van Melle, In : De Gonde, nr. 2, Melle, 2013.

en gebruiken. Dit onderzoek verdichtte het voorheen fragmentarische verhaal en bracht alle elementen samen in een overzichtelijk geheel.

Zo werd in het eerste deel gefocust op het gevonden grafmonument zelf. Op basis van stijlkenmerken kon het beeld gedateerd worden in het begin van de 13de eeuw. Verschillende elementen duwden het onderzoek vervolgens in de richting van de burggraven van Gent. Doorheen het onderzoek kwamen we te weten dat op de site waar dit grafmonument gevonden werd, tot 1579 de abdij van Nieuwenbos stond. Alhoewel deze locatie nu op het grondgebied Melle ligt, behoorde dit tot het einde van de 19de eeuw tot het grondgebied Heusden. De burggraven van Gent hadden, zeker vanaf de 13de eeuw, hun residentie in Heusden. Verder bestond er, zeker vanaf Hugo II, een intense (familiale) band tussen de abdij van Nieuwenbos en de Gentse burggraven. Daarenboven is er een geschreven document waarbij Hugo III in 1246 de gisant van zijn vader laat verplaatsen naar de plaats waar het beeld gevonden is. Rekening houdende met al deze elementen kon dan ook besloten worden dat het hier weldegelijk om het grafmonument van Hugo II moet gaan. In een tweede deel onderzochten we in welke omstandigheden en context het grafmonument onder de grond terecht kwam. Hieruit konden we concluderen dat de religieberoerten aan het einde van de eeuw de reden zijn dat het beeld verdween onder de grond. De religieuzen van Nieuwenbos wilden het beeld voor vernieling vrijwaren en begroeven het op hun domein. Hoewel het precieze tijdstip voor het veiligstellen van dit beeld niet te achterhalen viel, konden we echter wel afleiden dat dit moment ergens tussen 1566 en 1578 moet gelegen hebben. In het derde en laatste deel werd onderzoek gevoerd naar de archeologie van de site van het voormalige klooster van Nieuwenbos. Hierbij gingen we na welke onderzoeken reeds werden uitgevoerd en hoe de vondsten op deze site kunnen gekoppeld worden aan de context van ons grafmonument. Er werd nagegaan welke vondsten werden gedaan en onder welke omstandigheden deze onderzoeken werden uitgevoerd. Bij dit onderzoek viel direct op hoe schaars de bronnen omtrent dit thema zijn. Speciale aandacht ging naar de opgravingen van februari 1972 waarbij een opvallend skelet gevonden werd, waarvan men vermoedde dat dit het skelet van Hugo II moest zijn. Uiteindelijk werd het in 2013 uitgevoerde onderzoek naar dit skelet door archeologe-antropologe Marit Vandenbruaene kritisch onder de loep genomen. We besloten dat een DNA-analyse is aangewezen, wil men uitsluitsel krijgen over het vermoeden dat het gevonden skelet uit 1972 deze van Hugo II is.

Middeleeuwse grafkelders blootgelegd in Heusden

● Leden van de heemkundige kring bij een der «schoongegraven» skeletten. Links boven: de gelaarsde schepen De Baets van Melle.

3 - Vooruit - 14 febr. 1972

MELLE-HEUSDEN (Eigen berichtgeving). — In de hovingen van de Rijstuinbouwschool in Melle-Heusden zijn door de plaatselijke heemkundige kring een reeks grafkelders met geraamtes blootgelegd die vermoedelijk teruggaan tot de eerste helft van de zestienste eeuw.

De vondst is met geestdrift begroet na een ingespannen arbeid van een volle dag. Vrijdag kwam er een seintje uit de school dat er bij toeval mensenbeenderen waren gevonden. Onmiddellijk begonnen een tiental leden van de heemkundige kring, onder wie schepen De Baets van Melle, te graven in de vette ondergrond tussen twee aanplantingen van de school.

De volharding is met succes bekroond. Een zevental geraamtes werden praktisch ongeschonden aangetroffen.

Verondersteld wordt dat men hier te doen heeft met grafkelders uit de Middeleeuwse kerk van het Cisterciënserklooster dat daar in 1247 werd gebouwd en ruim drie eeuwen later bij de beeldenstorm werd verwoest.

Het klooster kwam van Lokeren — Oudenbos maar hield het daar niet uit wegens de slechte kwaliteit van het water en de dorre grond.

De plaats van de vondst wordt ook wel Nieuwenbos of Nonnenbos genoemd. De heemkundige kring is er wel zeer vlug bij geweest. Normaal gebeuren opgravingen nooit in februari, een koude en natte maand. Maar het feit dat er op dit ogenblik op die plaats geen aanplantingen zijn voorzien heeft het toeval gediend.

Direkteur Verstringhe van de tuinbouwschool en chef aanplantingen Siens hebben onmiddellijk het belang van de vondst ingezien en hebben de kring alle mogelijke faciliteiten gegeven.

Er is veel kans dat de hele ondergrond rijk is aan middeleeuwse overblijfselen.

In 1948 werd op 50 meter van de huidige vondst het praalgraf van Hugo II ontdekt, een kostbaar stuk dat nu het Billokemuseum siert. Bij de Scheldebocht werden nog munten van Philips De Schone en de grondvesten van een feodaal kasteel gevonden.

De grafkelders die in het weekend werden blootgelegd zijn merkwaardig genoeg ten dele vervaardigd uit rode baksteen. De geraamtes liggen alle met het hoofd naar het oosten, reden om te veronderstellen dat het hier gaat om graven van kloosterlingen die in het godshuis zelf ter aarde werden besteld.

Bij sommige skeletten ligt het hoofd op een roodstenen kruis: hier heeft men mogelijk te maken met «belangrijker» doden. (evdp)

Abbeelding X: Artikel uit *Vooruit* van 14 februari 1972. Hier zien we een grafkelder met het skelet dat later in de kelder van het museum zou bewaard worden. Deze ligt in typische houding. Bron: Heemkundige Vereniging De Gonde